

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.15, november 2019

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Kirsten Vad

Tilsyn ved cand.pæd. Thorstein Balle

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

Nyaars-Ønske i Danske Samfund

ved Alexander Conroy

Indhold

- 1 Danske Samfund
- 2 De danske stænderforsamlinger
- 3 Oprøret i Slesvig
- 4 Nytårsønsket
- 5 Kongen og Grundtvig
- 6 Anvendt litteratur

1 Danske Samfund

Det er uvist, nøjagtig hvilken dato pjecen *Nyaars-Ønske i Danske Samfund* blev udgivet, men den blev første gang annonceret i *Kjøbenhavnsposten* den 26. januar 1843. Sidste halvdel af udgivelsen er en tale, som Grundtvig holdt i foredragsforeningen Danske Samfund den 10. januar samme år, og den trykte udgave er suppleret af et digt ("Hr. Peder, han sidder paa Sønderborg") og et forord. Grundtvig var en del af foreningens stiftelse, idet han den 2. april 1839 blev opsøgt af en række yngre mænd, heriblandt Frederik Barfod, P.C. Kierkegaard, Frederik Hammerich og Orla Lehmann, som ønskede hans deltagelse i det vordende selskab. I løbet af den næste måned blev en række prøvearrangementer afholdt, og den 14. maj var foreningen etableret med Grundtvig på formandsposten. Fra Grundtvigs side var foreningen tænkt som en midlertidig platform til at diskutere folkelighed og danskhed. De ugentlige oplæg og foredrag blev holdt på dansk og tilsigtede en levende debat mellem oplægsholder, medlemmer og deltagere. Selvom medlemmerne ikke behøvede at bede om ordet, i modsætning til de øvrige deltagere, havde Grundtvig i begyndelsen svært ved at få samtalen i gang, eftersom foreningens medlemmer

hurtigt kom retorisk til kort (jf. Lundgreen-Nielsen 1992, s. 33-39).

Blandt Grundtvigs egne udkast til foreningens navn forekommer flere, hvori ordet prøve indgår (Lundgreen-Nielsen 1992, s. 38). Grundtvig anså også foreningens virke som en prøve på,

hvad der lod sig udrette i *Danmark*, naar der aabnedes Leilighed for Folket i det Hele til at fornye det gamle Bekiendskab med sig selv og sine forrige Tider, sine Viser og Ordsprog, sine Helte og Bedrifter, sit yndige Modersmaal og sit deilige Fæderneland! (Grundtvig 1843, s. 14).

Tiden mellem foreningens stiftelse og Grundtvigs tale bar også præg af en prøve, idet foreningens medlemstal og økonomi såvel som Grundtvigs humør og stemning for selskabet var svingende (jf. Lundgreen-Nielsen 1992, s. 50 f.).

2 De danske stænderforsamlinger

I 1843 var Danmark endnu ikke overgået fra helstat til nationalstat, og i kølvandet på Det Tysk-romerske Riges opløsning i 1806 ønskede Frederik 6. at knytte hertugdømmerne Slesvig og Holsten tættere til det danske kongerige. På tidspunktet var Slesvig og Sønderjylland synonyme for området, der ligger mellem Ejderen og Kongeåen. Hvilket af de to navne, man benyttede, blev senere et nationalpolitisk spørgsmål, idet befolkningen i området ikke var entydig dansk eller tysk. Derimod var Holstens nationale tilhørsforhold næsten udelukkende tysk, og hertugdømmet indgik i Det tyske Forbund ved dets oprettelse i 1815, hvilket betød, at den danske konge i kraft af sin hertugtitel var repræsenteret i Forbundsdagen. Selvom denne nationalpolitiske situation i dag virker påfaldende, var den ikke en unormal konstruktion på tidspunktet.

Holstens medlemskab af Det tyske Forbund gjorde forfatningsspørgsmålet aktuelt, idet forbundspagten, som kongen var forpligtet af, havde en vag formulering, som kunne tolkes som, at hertugdømmet havde krav på en forfatning (se [indledningen til Politiske Betragtninger](#)). Så vidt kom det dog ikke, men i stedet blev De Rådgivende Provinsialstænder, eller blot stænderforsamlingerne, efter preussisk forbillede indført i Danmark i 1831. De havde til hensigt at tage befolkningen med på råd, herunder komme med lovforslag, og placeringen af de fire stænderforsamlinger sendte udadtil et signal om, at hele riget skulle involveres. De lå i Roskilde, Viborg, Slesvig by og Itzehoe og repræsenterede henholdsvis Sjælland og øerne, Jylland, Slesvig og Holsten. Møderne fandt sted hvert andet år i perioden 1835-1848, og valgretten i forsamlingerne var blandt andet bestemt af køn, ejendom og alder, hvilket betød, at kun ca. 3% befolkningen besad denne ret.

Stænderforsamlingernes antal og placering var strategisk velvalgt af kongemagten, idet de (national)politiske diskussioner ikke blev koncentreret ét sted, men spredt til flere byer af mindre betydning uden stærke, politiske bevægelser. Dertil var det, set fra kongemagtens perspektiv, fornuftigt at tildele Slesvig og Holsten en forsamling hver, da man fik adskilt det tysksindede Holsten fra det nationalt splittede Slesvig. Blandt andre holdninger i Slesvig fandtes en tysksindet nationalliberalisme, som

ønskede et uafhængigt Slesvig-Holsten i personalunion med Danmark, og en dansksindet nationalliberalisme, som ønskede et dansk rige inklusiv Slesvig. Var kongemagtens hensigt med stænderforsamlingerne at dæmpe de politiske røster i Hertugdømmerne, var succesen betinget, eftersom de 11 år efter oprettelsen blev samlingspunkt for ophedede nationalpolitiske diskussioner på baggrund af en hændelse i netop Slesvigs stænderforsamling.

3 Oprøret i Slesvig

Omdrejningspunktet for hændelsen, der vakte national opsigt, var Peter Hiort Lorenzen, som sad i den slesvigske stænderforsamling. Ved samlingerne i 1836 og 1838 var han deputeret for Haderslev og udpræget slesvig-holstensk af overbevisning, men ved samlingen i 1842 var han deputeret for Sønderborg, og hans nationale tilhørsforhold havde ændret sig til dansk. Omkring tidspunktet for denne stænderforsamling var den daværende lektor i dansk ved Kiels Universitet, Christian Flor, i Slesvig. Han havde som københavner ikke selv ret til offentligt at udtale sig i den slesvigske debat, men han var en af de bærende kræfter bag den dansk-nationale bevægelse i Nordslesvig og fik angiveligt aftalt et dansk-nationalt oprør med Lorenzen (Jensen 1934, s. 338). Oprøret bestod i, at Lorenzen skulle tale dansk i stænderforsamlingen, hvilket skete første gang den 11. november 1842, efter at J.Th. Gülich havde foreslået at fjerne de danske ejendomsstempler på Hertugdømmernes skibe med bemærkningen om, at de var trældomsstempler. Lorenzen protesterede, men forslaget blev vedtaget, hvorefter han begyndte at tale dansk og efterfølgende insisterede på fortsat at tale dansk i forsamlingen. Da tysk var forhandlingssproget, og i øvrigt var det sprog, de fleste deputerede talte og forstod, blev denne demonstration for sprogenes ligeberettigelse ikke overset. Mange så talen som en åbenlys provokation, særligt fordi Lorenzen normalt var tysktalende og dermed ikke kunne hævde, at tyskkundskaberne var ham utilstrækkelige, som tilfældet var hos andre af Slesvigs indbyggere.

Udover at vække forargelse skabte protesten også tvivl vedrørende proceduren i stænderforsamlingen. Dansk blev ikke protokolført, men da en tysk- og dansktalende sekretær havde gengivet Lorenzens tale på tysk i referatet, rejste det spørgsmålet om, hvorvidt dansk oversat til tysk kunne optages i protokollen. I Lorenzens tilfælde var svaret nej, og de tyske oversættelser af hans tale blev derfor overstreget (s. 341-343).

For at offentligheden kunne følge med i stænderforsamlingens overvejelser og beslutninger, blev referater af debatterne trykt i et tysk og et dansk *Stændertidende*. Her er Lorenzens indlæg blot anført som dansksproglige, og intet af indholdet er gengivet. Det er den tyske udgaves ordlyd ("Der Abgeordnete Lorenzen von Hadersleben fuhr fort in dänischer Sprache zu reden"), som på dansk blev kendt ved gengivelsen: han blev ved at tale dansk (Jensen 1934, s. 340). På trods af diplomatiske afgørelser i sagen fra Christian 8. og en nu anspændt nationalpolitisk situation i Slesvig blev Lorenzen hyldet i København den 4. januar 1843 for sit oprør mod det slesvig-holstensksindede flertal (s. 342-361).

4 Nytårsønsket

Det indledende digt i *Nyaars-Ønske* tager udgangspunkt i Lorenzens optræden i den slesvigske stænderforsamling. Grundtvig kombinerer flittigt den faktiske hændelse og de faktiske personer med mytologisk og sagnhistorisk gods fra både Danmark og Tyskland. Blandt andet sammenligner han Lorenzen med den danske sagnhelt (og senere konge) Uffe hin Spage, der til alles forbavselse pludselig træder i karakter, da hans far, kong Vermund, udfordres af en sakserprins (Grundtvig 1843, strofe 4; læs om Uffe hin Spage i *Gesta Danorum* 4,1-5,1).

Digtet er en folkevisepastiche, der benytter stilistiske og narrative træk kendetegnende for folkevisetraditionen, herunder gentagelse af sidste verslinje i alle strofer (omkvædet), folkevisord (fx Konning(kamp)), gamle bøjningsformer af verber (fx est), ubestemte stednavne (fx Rosenslund) og karakteristisk plotstruktur. Dertil stemmer digtets rimstruktur overens med folkevisetraditionens ved sine rim mellem anden og fjerde verslinje, mens metrikken ligeledes følger traditionen ved at have henholdsvis 4, 3, 4 og 3 trykstærke stavelser i strofernes fire verslinjer efterfulgt af omkvædets 3 trykstærke stavelser.

Det efterfølgende forord inddrager også sagnhistorien, som ifølge Grundtvig bekræfter, at kampen om Slesvig er ligeså gammel som Danmark og Tyskland (Grundtvig 1843, s. 7). Det anføres, at kampen med Holsten ikke blot handler om Slesvig, men er derimod en uundgåelig kamp for hele Danmarks overlevelse, idet tyskerne betragter Danmark som sin egentlige grænse i nord (s. 9 f.). De storpolitiske ændringer i Europa og de nationale spændinger mellem Danmark og Tyskland gjorde, at Danmarks statslige eksistens ikke var en selvfølge. Det er derfor en bekymring med resonansbund, Grundtvig her italesætter. For at nationen bliver modstandsdygtig, kræver det, at danskheden oplives, og her er indførelsen af en dansk højere læreanstalt en nødvendighed (s. 11).

Nyaars-Ønskes hovedstykke er den trykte udgave af talen, Grundtvig holdt i Danske Samfund. Det er usandsynligt, at den trykte tekst nøjagtig modsvarer Grundtvigs ord i foreningen, idet han gerne supplerede sine manuskripter under talerne (jf. Overgaard 2009, s. 15). Dertil ved vi ikke, om den trykte tekst faktisk er manuskriptet. Talen er en statusopgørelse over det forgangne år og et ønske for det kommende for både foreningen Danske Samfund og kongeriget Danmark. Foruden årsskiftets generelle anledning til statusopgørelse har Grundtvig ligeledes en personlig årsag til at gøre status over danskheden. Han føler efterhånden, at alderen indhenter ham, og han bekymrer sig for, om danskheden dør med ham (Grundtvig 1843, 13 f.).

Foreningens tilstand er han godt tilfreds med. Han konstaterer, at generationsskiftet i foreningen har været vellykket, og at den oplever større deltagelse end i begyndelsen (Grundtvig 1843, s. 15). Man må formode, at den større deltagelse, Grundtvig taler om, er i diskussionerne, da foreningens medlemstal næsten er halveret i september 1842 i forhold til ved stiftelsen (jf. Lundgreen-Nielsen 1992, s. 46 og 51). Foreningens virke i hovedstaden er meget lovende for hele landets potentiale, og han ønsker blot for selskabet, at det må fortsætte sit arbejde (Grundtvig 1843, s. 14 f.).

Danmark kan som nation til gengæld ikke nøjes med at fortsætte det forgange års

takter. Lorenzens optræden (og opbakningen hertil) var glædelig, men ikke tilstrækkelig. Skal danskheden sætte sig folkeligt igennem, skal det danske sprog benyttes i alle samfundshenseender: "Dette er det første Vilkaar for et *Folks Opreisning og aandelige Selvstændighed*" (Grundtvig 1843, s. 20). Dansk var anset som et sprog af anden rang i forhold til opbyggelighed, dannelse og åndelig prægnans, hvorfor aktiviteterne på blandt andet universitetet foregik på fremmedsprog, som kun de færreste i landet beherskede. At dansk blot skulle være et sprog for det jævne folk og kun brugbart i samtaler "om Vind og Veir, Mad og Drikke, Kiør og Heste, Svin og Møddinger" (s. 19), afviser Grundtvig blankt med henvisning til eget forfatterskab (s. 20 f.). Med disse indsigelser af vejen kan Grundtvig fremsætte sit forslag om en dansksproglig, højere læreanstalt som danskhedens centrum: "Derfor er det mit brændende Ønske, at en *Dansk Høiskole* dog endelig i Aar maa grundnes, til at blive det levende Baand og det luende Brændpunkt for alle *Danske Bestræbelser*" (s. 22).

5 Kongen og Grundtvig

Mens anledningen for Grundtvigs tale i Danske Samfund har været at gøre status over generationsskiftet i foreningen og danskhedens år generelt, har *Nyaars-Ønske* måske fundet vej til trykken af andre årsager. Den gav nemlig Grundtvig muligheden for personligt at overrække et eksemplar til Christian 8., som han var i audiens hos den 1. februar 1843. Dette noterer kongen i sin dagbog: "Pastor Grundtvig bragte mig sit Nytaarsønske i det Danske Samfund og anbefaler en Dansk Højskoles Oprettelse i Sorø" (Christian 8. 1995, s. 278).

I selve talen, nytårsønsket, er kongen ikke nævnt, men i forordet er han nævnt to gange. Første gang konstaterer Grundtvig, at danskerne gør ret i at bede "Majestæten hævde Danskens naturlige Ret i Slesvig" (Grundtvig 1843, s. 10). Grundtvig var klar over, hvor ømtålelig situationen i den slesvigske stænderforsamling var for kongen. Af hensyn til helstatens forskellige nationale interesser var han låst, hvorfor hans afgørelser i sagen var meget forsigtige (jf. Jensen 1934, s. 348-360). Grundtvig følger dog op på sit synspunkt ved at hævde, at det ikke slår til (Grundtvig 1843, s. 10), og præsenterer derfor et andet forslag. Han ønsker, at akademiet i Sorø bliver overladt danskheden og oprettet som en dansk højskole, som, han mener, kan "gøre baade *Kongen og Folket udødelige*" (s. 12). I denne sag var afgørelserne lettere for kongen at træffe end dem i Slesvig, og Grundtvig skulle angiveligt under audiensen have fået tilladelse til at supplere sit forslag om oprettelsen af en højskole i Sorø med en detaljeret plan herfor. Det blev dog ikke til en højskole på akademiet, men kongen har alligevel været lydhør over for flere af Grundtvigs forslag til, hvordan Sorø Akademi kunne indrettes (jf. Rosendal 1897, s. 26-32).

6 Anvendt litteratur

- Christian 8. (1995) *Kong Christian VIII.s dagbøger og optegnelser*, bind 4:1, udg. Anders Monrad Møller. København.
- Jensen, Hans (1931-1934) *De danske Stænderforsamlings Historie*, bind 2. København.

- *Kjøbenhavnsposten* (1843), nr. 22, 26. januar. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1992) "Grundtvig og danskhed" i *Dansk identitetshistorie*, s. 9-187. København.
- Overgaard, Ulrik (2009) "N. F. S. Grundtvigs foredrag i Danske Samfund 21. september 1841" i *Grundtvig-Studier*, s. 15-19. København.
- Rosendal, Hans (1897) *Om Kong Kristian VIIIs Planer med Hensyn til Sorø Akademi*. København.
- Saxo Grammaticus (2005) *Gesta Danorum*, bind 1, udg. Karsten Friis-Jensen og Peter Zeeberg. København.